

PROFESORUL D. GUSTI

VIATA, OPERA ȘI PERSONALITATEA LUI

DE G. VLĂDESCU-RĂCOASA

Aici viața se gândește și gândul se trăește". Acesta este motto, care pus pe frontispiciul uneia din cele mai caracteristice lucrări ale prof. Gusti, îmi pare a exprima într'un mod cu adevărat sintetic și exact însăși caracteristica întregii sale vieți și activități. De altfel răspunzând la o anchetă întreprinsă printre fruntașii intelectualității noastre de „Adevărul Literar și Artistic” spre a spune „în ce cred”, d. prof. Gusti însuși mărturisește: „Crezul meu ar putea fi prezentat în următoarea frază: „Gândul se trăește și viața se gândește”. Aceasta tocmai pentru că cele două mari forțe în care eu cred în primul rând sunt *cunoașterea și organizarea*”. Intr'o conferință ținută la 22 Martie 1936 la Chișinău și publicată ca articol în revista „Sociologie Românească” (No. 4, Aprilie 1936), d-sa confirmă aceeași credință și convingere: „Cunoașterea realității este nerodnică și neputincioasă dacă nu este încununată de acțiune, iar acțiunea este sterilă și aventuroasă, dacă nu este întemeiată pe cunoaștere”.

În diferite alte lucrări și ocazii, prof. Gusti exprimă același gând. Astfel, în „Cuvântul înainte” la *Sociologia Militans*, după ce spune: „Când am plecat în străinătate, în preajma vârstei de 19 ani, îmi aveam planul de lucru destul de precis tras. Înțelesesem încă de atunci, cu o intuiție care s'a verificat exactă, că, dacă dezvoltarea științifică a ultimilor ani făcuse să crească puterea omului asupra naturii, așa încât cu drept cuvânt veacul al XIX-lea s'a numit epoca tehnocrației, știința nu făcuse însă progrese corespunzătoare în puterea ei asupra oamenilor și societății. De aceea, cultura timpului se afla în criză. Aveam credința, de la primii pași îndreptați spre cercetarea și căutarea adevărului social, a necesității unei cunoașteri mai aprofundate a omului și a societății, adică a cultivării mai intense și programatice a științelor sociale”, vorbind de sistemul său asupra „realității sociale totale, sintetice, care îmbrățișează deodată actualul și virtualul, prezentul și viitorul social și devine o concepție de viață și o stare de conștiință etică”, d-sa declară: „Programul unei vieți de muncă era fixat: cunoaștere și apoi, pe baza rațiunii ei suficiente științifice, realizări”. (pp. V-VI).

În studiul său programatic „Realitate, știință și reformă socială” publicat în fruntea primului număr din revista Institutului Social Român „Arhiva pentru știința și reforma Socială” (1919), găsim o afirmare și mai precizată a celor două trăsături caracteristice care definesc personalitatea Prof. Gusti ca om de gândire și de realizări, ca teoretician și om de acțiune. „Cunoștința și voința, teoria și practica, ideea și idealul fac parte din categoria dualitate-unitate, în care elementele componente sunt deodată distincte și unite, nefiind nici identice și nici excluzându-se unul pe altul, ci armonizându-se între ele sub o formă uni-

tară. Dacă cunoștința se transformă în voință datorită judecăților de valoare, apoi aceleași judecăți de valoare execută voința, transformând-o în acțiune practică. Teoria și practica stau într'un raport de strânsă solidaritate (*Sociologia Militans*, p. 10).

De altfel, o expunere sumară a principalelor momente ce jalonează istoria vieții și activității sale va înlesni să degajăm mai bine și mai exact trăsăturile cardinale ale personalității prof. Gusti.

* * *

Născut la 13 Februarie 1880 la Iași, Dimitrie Gusti își petrecu primii ani ai copilăriei în mediul sănătos al plaiurilor moldovenești, către care își va îndrepta mai târziu, pe o scară și cu o sferă mult mai largă, preocupările sale științifice și chiar politice. La vârsta de școală a fost trimis la Iași în Internatul Caracaș, unde a urmat cursurile primare și a trecut după aceea, pentru cursul secundar, la Institutele Unite, renumite prin seriozitatea lor, deoarece din conducere făceau parte, ca asociați, cei mai buni profesori de pe vremea cea ca: Petre Poni, Culianu, Toni, Caraiani, Philippide, Xenopol. O admirație deosebită a avut pentru Philippide, care era profesor de retorică și-și făcea lecțiile după isvoare grecești, ceiace impresiona foarte mult tineretul. Chiar din această primă epocă a pregătirii sale, Dimitrie Gusti a atras atenția profesorilor săi prin ambiția și stăruința la învățătură, ceiace explică deasemenea și reușita sa strălucită la bacalaureat, când a ieșit singurul din cei 30 de candidați, înfruntând și concurența vestitului Institut Humpel.

În 1898 se înscrie la Facultatea de Litere a Universității din Iași, unde urmează cursurile la Facultatea de Litere, Drept și Științe numai un an, pentru a pleca apoi anul următor în Germania. Aci își va continua studiile superioare la Universitățile din Berlin și Lipsa.

Debutul său intelectual, în public, a fost o conferință, ținută sub auspiciile societății „Solidaritatea”, la Iași, cu titlul „Mai multă lumină”.

La Berlin, unde a venit în 1899 și s'a înscris la Facultatea de Filosofie, începu cu adevărat activitatea sa de studiu și pregătire intelectuală serioasă. Aici a luat parte, timp de două semestre, la lucrările Seminarului de filosofie, condus de prof. *Friedrich Paulsen*, asupra Eticei lui Spinoza și a lui Kant. În același timp, nu lipsea de la reprezentațiile cele mai de seamă ale operei, teatrului, concertelor, pe care le oferea Capitala unei țări atât de active și de bine înzestrată în acest domeniu și era la curent cu operele mai de seamă ale literaturii mondiale, în special cu acelea ale literaturii nordice și ruse.

Atras însă de renumele și activitatea lui Wilhelm Wundt, tânărul student părăsește Berlinul și se duce, în anul următor — 1900 — la Leipzig, unde își va desăvârși studiile și lua doctoratul în filosofie.

La Universitatea din Leipzig va frecventa cinci semestre Institutul de Psihologie experimentală al lui *W. Wundt*, dela care va căpăta în același timp cea mai serioasă îndrumare în etnologie. Institutul de Psihologie, condus de Wundt,

era renumit prin atmosfera lui spirituală, unică, datorită colaborării active și superioare dintre profesori și studenți, cărora li se insufla astfel și o înaltă concepție morală și științifică de viață.

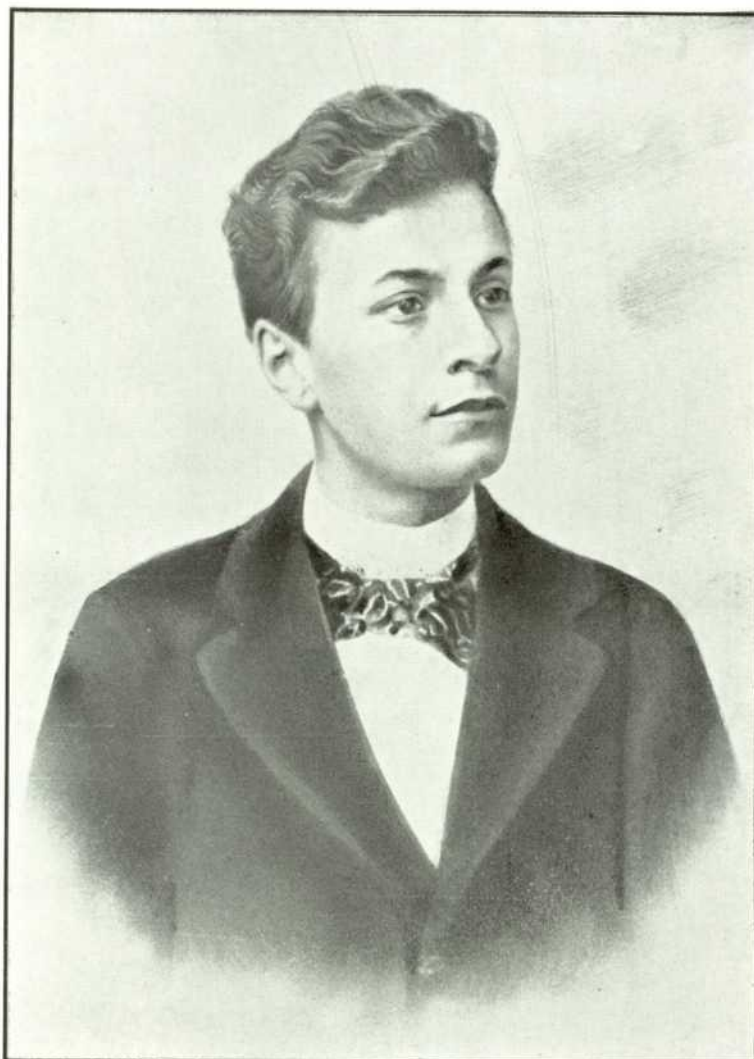
În același timp găsea răgaz pentru a face pelerinagii la Weimar la mormântul lui Goethe, a cărui operă îl captivase, însăși lucrarea sa de doctorat fiind simțitor influențată de filosofia lui, după cum a remarcat și Wundt în referatul său.

Paralel cu frecventarea Institutului de Psihologie experimentală va audia pe *Paul Barth*, rece și puțin comunicativ, lucrând un semestru și în seminarul său de filosofia dreptului și etica lui Kant; deasemenea pe *Karl Bücher*, la seminariile unite de științe de Stat ale căruia va participa patru semestre, ținând în vara lui 1902 o comunicare despre „Insemnătatea socială a chestiunii agrare în România”; apoi pe profesorii *Lamprecht*, de istoria culturii, și *Ratzel*, de antropogeografie.

Subiectul pentru teza de doctorat, „Egoismus und Altruismus”, de abia i-a fost admis de Wundt, de teamă să nu se piardă în speculații străine subiectului. Tocmai când lucra la teză, Wundt respinsese lucrarea unui candidat italian, Salvatore Tridapale, care era foarte bine primit în casa lui, ceiace trezi o profundă îngrijorare între toți ceilalți candidați. Totuși teza d-lui Gusti fu primită fără modificări și după ce fu susținută în fața comisiei de examen pentru doctoratul în filosofie, comisie compusă din W. Wundt, ca președinte, și Karl Bücher și Karl Lamprecht, ca membri, a fost recomandată de Wundt lui Paul Barth spre a fi publicată în revista „Vierteljahrsschrift für Wissenschaftliche Philosophie und Soziologie” pe care acesta o scotea în colaborare cu Mach și Riehl. Barth, nu numai că publică în fruntea a două numere consecutive din „Vierteljahrsschrift” lucrarea, dar rugă pe autor să-i dea și recenzii. În acest scop, dânsul își alesese cu aprobarea lui Barth următoarele patru lucrări: 1) Sombart, *Der moderne Kapitalismus*, 2 vol. Leipzig 1902; 2) W. Oncken, *Geschichte der Nationalökonomie*, Bd. I, Leipzig 1902; 3) G. Tarde, *Psychologie économique*, 2 col. Paris, 1902; 4) G. von Schmoller, *Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre*, 2 vol. Leipzig, 1902—1904. Darea de seamă, care se înfățișa ca o expunere critică metodologică a raportului dintre economia politică contemporană și sociologie, apărui în „Vierteljahrsschrift” chiar în cursul anului 1904, și fu foarte bine apreciată, contând ca o lucrare de ansamblu asupra unei probleme fundamentale de filosofie a economiei politice.

În timpul studiilor sale la Leipzig, d. Gusti a avut de colegi între alții pe filosoful german Felix Krueger, astăzi urmașul lui Wundt, făcând de asemenea parte ca membru activ din Akademisch philosophischer Verein, unde vorbi în două rânduri: odată despre raportul dintre psihologie și economia politică; altă dată despre spontaneitatea psihică creatoare.

În 1905, după foarte scurte întoarceri în țară, se duce din nou în Germania și se înscrie la Universitatea din Berlin spre a face studii speciale de drept, economie politică și sociologie. Cu aceiași aplicare, dovedită înainte de

D. GUSTI, la vârsta de 16 ani, elev de liceu la Iași.

luarea doctoratului în filosofie, frecventă cursurile și lucră mai ales în seminariile profesorilor *Gustav von Schmoller* și *Franz von Liszt*, cu cari avea relații cordiale. În Staatswissenschaftliches Seminar, condus de Schmoller, cunoscutul economist și întemeietorul publicației anuale ce poartă numele său, a făcut o comunicare despre viața și activitatea lui Tarde, apărută în 1906 în „Schmoller's Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaftslehre”. Ca urmare la această comunicare, prof. Schmoller însărcină pe tânărul doctor în filosofie cu facerea de recenzii critice pentru revista sa. În Kriminalistisches Seminar de sub direcția prof. Franz von Liszt, pe care l-a frecventat timp de șase semestre, a făcut două comunicări, una despre „Noțiunile fundamentale ale dreptului presei”, apărută întâiu în 1905 în „Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht”, și apoi, mult mai dezvoltată în „Abhandlung der Kriminalistischen Seminar der Universität Berlin”, în 1909. De asemenea publică o notă-recenzie despre „curențele principale în filosofia dreptului de azi”. În același timp a colaborat la organizarea unei experiențe de psihologie a martorilor, realizată de seminarul criminalistic.

Cât timp a stat la Berlin a mai ținut o conferință la Universitate despre „Chestiunea Dunării”, temă provocată de voluminoasa lucrare cu același titlu a lui D. Sturdza. Conferința a apărut apoi în „Preussische Jahrbücher” a lui Hans Delbrück, fiind considerată drept cea mai bună lucrare în materie până la data apariției sale și găsindu-se citată în cele mai de seamă lucrări de specialitate.

Tot aici a avut colegi pe Spranger, cunoscutul filosof și sociolog german, pe Delaquis, profesor la Berna, pe Guthertz, docent de filosofia dreptului la Berlin, pe Tessar, mai târziu profesor al împăratului Carol, astăzi profesor la Universitatea din Königsberg.

Dintre Români care se aflau în această vreme la Berlin, a avut legături mai strânse cu Caragiale, Traian Bratu, actualul Rector al Universității din Iași, Paul Zarifopol, Marin Simionescu-Râmnicănuș, și a cunoscut pe V. Pârvan, pe Grigorovitz, fratele fruntașului socialist Grigorovici din Bucovina, pe Octavian Goga, etc.

Prietenia sa cu Caragiale prezintă însă un deosebit interes nu numai pentru viața prof. Gusti, dar și pentru istoria culturii noastre și de aceea vom relata aci, din memorie, câteva din amintirile povestite nouă de d. Gusti în orele sale de reculegere și de bună dispoziție.

Cu tot desgustul său pentru vâlmășagul de-acasă și scăderile protipendădei și burgheziei, pe care le-a ironizat pentru totdeauna ca nimeni altul, Caragiale, izolat de patrie, nutria o dragoste profundă pentru țara și poporul românesc. Două întâmplări concludente. Când prof. von Schmoller a propus d. Gusti abilitarea sa ca docent la Universitatea din Berlin, Caragiale auzind de aceasta l-a sfătuit să nu accepte spunându-i: „Ce vrei și tu să părăsești țara care, oricât de rea ar fi, trebuie ajutată? Du-te mai degrabă acolo, la Iași, și începe apostolatul pentru care te-ai pregătit”.

Cu prilejul răscoalelor țărănești din 1907, Caragiale plângea citind ziarele

românești cu relatările asupra represiunii ce se întrebuintă spre a înăbuși și opri extinderea revoluției robilor și flămânzilor gliei românești. Iar când Mite Kremnitz i-a cerut un articol asupra răscoalei pentru ziarul vienez „Die Zeit”, el era așa de tulburat, încât nu și-a găsit multe zile liniștea necesară ca să-l scrie. Articolul, povestit întâiu în întâlniri cu d. Gusti, este acea broșură sguduitoare intitulată „1907”, scrisă întâiu în românește și tradusă apoi în nemțește.

O întâmplare care merită pomenită este următoarea. Ministrul României la Berlin, Beldiman, fiul lui Alecu Beldiman, întemeietorul „Adevărului”, anunțase o conferință despre „Detronarea lui Cuza-Vodă”, cu amănunte inedite, spunea dânsul. La propunerea d-lui Gusti de a merge la conferință, Caragiale răspunse flegmatic: „Nu mă duc, că nu face. Il știu eu...” Cedând însă stăruințelor, primi mai la urmă cu o condiție: „Merg, dar dacă-i conferința slabă, ești al meu toată noaptea”. Și într’adevăr, conferința a fost slabă. Pentru a-și ține cuvântul dat, meraseră după conferință într’un local, asociindu-se la aceasta și d-nii Bratu și Simionescu-Râmniceanu. Calul de bătaie al ironiilor lui Caragiale a fost tot timpul conferința ministrului, despre care dânsul spunea: „Știți voi cum se face o conferință în care nu ai nimic de spus? Incepi prin a declara că principalul îl păstrezi pentru sfârșit și închei prin a spune, după ce ai bătut toată vremea apa ’n piuă, că ceiace a fost mai interesant, l-ai enunțat dela început”.

În 1908 prin moartea lui Leonardescu, declarându-se vacantă catedra de Istoria filosofiei antice și Etică de la Facultatea de Litere din Iași, începu lupta pentru ocuparea ei.

În urma prezentării lucrărilor a fost recomandat ministerului de către universitate, d. Gusti. Haret însă, pe atunci ministrul Instrucției și al Cultelor, nu făcu numirea pe motivul că era prea tânăr. D. Gusti se întoarse atunci în străinătate, ducându-se la Paris pentru o jumătate de an spre a lua contact direct și lucra deasemenea cu Emile Durkheim, cel mai mare sociolog francez al epocii.

În 1909, d. Gusti înaintează Ministerului un Memoriu de lucrări și activitate științifică, la care se găsesc anexate și trei scrisori elogioase de caldă recomandare ale profesorilor Paulsen, Wundt și von Liszt. Facultățile din Iași și București intervin din nou și fac o a doua recomandare ministerului, care, presat și de insistența hotăritoare a lui P. Poni, îl numește pe ziua de 1 Aprilie 1910 cu ordinul No. 15831/910, pe baza decretului regal No. 897 din 10 Martie 1910, profesor agregat definitiv, la catedra de Istoria Filosofiei antice, Etică și Sociologie de la Facultatea de Litere din Iași.

Din acest moment începe activitatea didactică-științifică și de organizator a prof. Gusti. Lecția inaugurală a cursului său a ținut-o în ziua de 8 Aprilie 1910, în Aula Universității ieșene, schițând, în legătură cu obiectul catedrei al cărei titular devine, concepția sa sociologică și etică. Această introducere la curs a apărut în același an în revista „Convorbiri Literare”. Ea fixează începuturile sociologiei ca obiect de studiu în cadrele învățământului nostru, trasând în ace-

laș timp și liniile generale pe care se vor desfășura apoi cele mai de seamă străduințe în acest domeniu.

O atenție deosebită a acordat de la început și continuă a acorda și azi prof. Gusti activității seminariale, în care scop a organizat pe lângă catedra sa, în anul următor numirii, un seminar model, a cărui justificare și însemnătate pedagogică a expus-o într-o prelegere, care a fost publicată în 1912 în „Vierteljahrsschrift” al lui Barth, sub titlul: „Ein Seminar für Soziologie, Politik und Ethik an der Universität Jassy”.

Ca rezultat al muncii seminariale fu dat la lumină, în anul 1915, volumul „Studii sociologice și etice”. Din lucrările Seminarului de Sociologie și Etică al Facultății de Litere și Filosofie din Iași”, conținând cinci studii semnate de foștii săi elevi, d-nii: *Petre Andrei*, astăzi profesor de Sociologie la Universitatea din Iași; *I. Setlacec*, membru al Consiliului Legislativ și fost director general al Muncii; *N. Ghiulea*, profesor de politică socială la Universitatea din Cluj; *D-ra Corina Leon*, astăzi d-na Sombart. Volumul are o prefață de prof. Gusti.

Merită relevată străduința pentru reorganizarea Bibliotecii Universității din Iași, în legătură cu care a publicat într-o broșură comunicarea sa despre: „Necesitatea reorganizării Bibliotecii Centrale de pe lângă Universitatea din Iași” (1913) și în altă broșură o dare de seamă privitoare la „Intemeierea bibliotecii și seminariilor de pe lângă Universitatea din Iași, un sistem de propuneri cu numeroase documente și planuri anexe”.

Pe ziua de 1 Aprilie 1915, este ridicat la rangul de profesor titular, cu ordinul No. 23607/915 și pe baza decretului regal No. 892 din 31 Martie 1915.

În actualitate totdeauna, războaiele balcanice și începerea războiului mondial îl determină pe prof. Gusti să dea o „Sociologie a războiului”. România intrând și ea în acțiune în 1916, activitatea sa didactică se încetinează, fiind mobilizat la cenzura presei. Iașii devenind însă centrul celor mai înfrigurate frământări, prof. Gusti, care era în legătură intimă cu o mare parte din fruntașii intelectualității și ai vieții politice românești refugiați la Iași, la dispoziția cărora pusesese biblioteca și chiar locuința sa, reuși să realizeze ideea lăsată în 1913 pentru crearea unei publicații consacrată științelor sociale și, în colaborare cu un grup de tineri intelectuali, puse totdeodată bazele „Asociației pentru studiul și reforma socială” (1918).

Decan al Facultății de Litere în 1918 și reales apoi în 1920, dânsul puse în rândulă și făcu utilizabilă bogata bibliotecă a Universității ieșene și organiză o mișcătoare și înălțătoare sărbătorire a lui Al. D. Xenopol, marele istoric și cugetător, cu care se găsea în cele mai cordiale legături. Cu acest prilej Xenopol a făcut dar Universității frumoasa sa bibliotecă, trecând la predare în revistă, ca pentru adio, foarte mișcat, toate cărțile.

După încheierea păcii, când toate autoritățile revin la București, iar Iașii rămân triști și goi, și în dorința unei extinderi a activității sale, prof. Gusti ceru mutarea la catedra de sociologie vacantă la Universitatea din București. Astfel fu transferat la Facultatea de Litere și Filosofie din București, pe data de 1

Noembrie 1920, unde continuă cu același entuziasm din primele începuturi activitatea sa didactică, organizând seminarul de sociologie, precum și pe cea culturală și științifică, reunind în jurul Asociației înființate la Iași și transformată acum în „Institutul Social Român”, tot ceiace intelectualitatea românească avea mai activ.

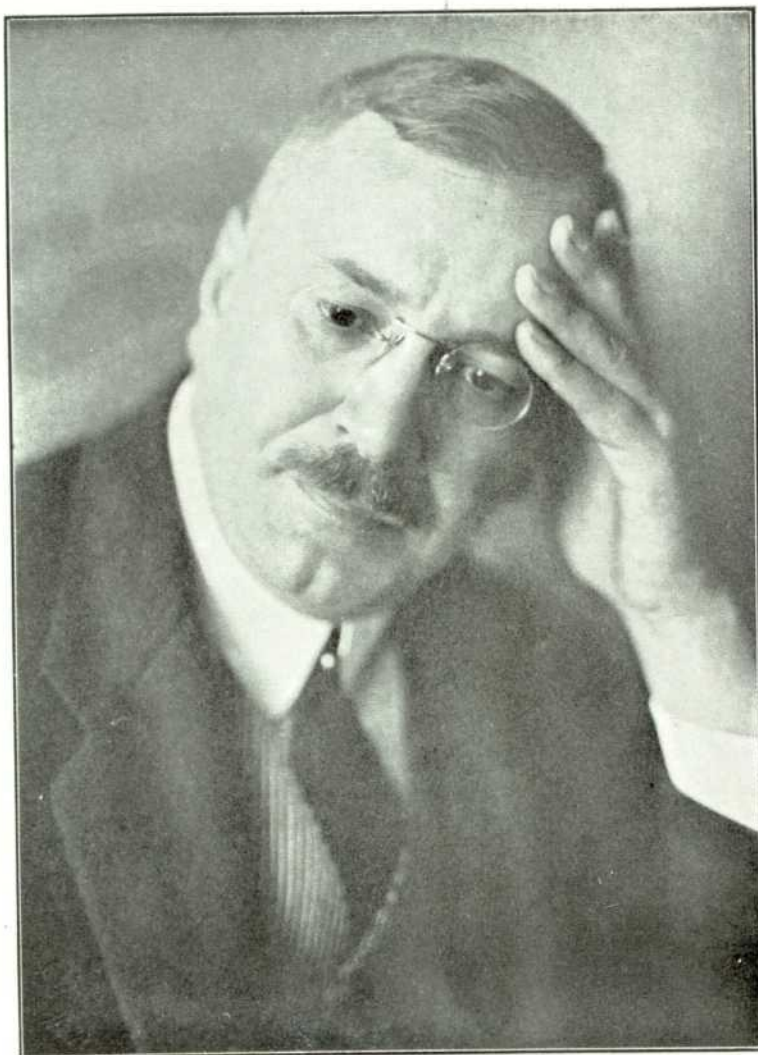
Student întârziat pe băncile Universității din cauza războiului, venirea prof. Gusti la București m'a găsit tocmai în momentele când căutam eforturilor și înclinărilor mele spirituale o orientare mai potrivită. Simpatia mea pentru științele sociale și-a găsit în metoda de lucru, ca și în concepția sociologică a noului profesor, un punct solid de sprijin.

Când dânsul a făcut apel la membrii seminarului, în primele ședințe de organizare a acestuia, să spună cine se oferă să-l ajute, ca asistent onorific, în lucrările ce se întreprindeau, mă ridicai și declarai că sunt gata să primesc. Posibilitățile, curând ivite, de colaborare și înăuntrul Institutului Social Român, mi-a lărgit orizontul și legăturile cu profesorul Gusti.

Prin munca și devotamentul meu am reușit să-i câștig încrederea și chiar în anul următor am fost însărcinat cu conducerea unui seminar special privitor la problemele vieții universitare și studențești. Și era tocmai în perioada când începuseră agitațiile studențești. Universitatea fiind mai tot timpul închisă, lucram mai mult la Casa Maca cu un grup de studenți la discutarea problemelor vieții academice și la elaborarea unui chestionar cu ajutorul căruia trebuia să întreprindem o anchetă serioasă pentru cunoașterea situației reale a studențimei noastre. Într-o serie de ședințe ținute chiar acasă la d. Gusti și sub conducerea d-sale, s'a dat apoi forma definitivă Programului de viață studențească publicat mai târziu în revista „Arhiva pentru știința și reforma Socială (1924).

Cu prilejul decanatului și datorită hotărârii sale s'a putut face, în cuprinsul Facultății de Litere și Filosofie, și ancheta a cărei prelucrare efectuată de d. Cressin se găsește, în parte, în cuprinsul acestui volum.

Într-o seară fiind la d. Gusti acasă și discutând asupra subiectelor ce ar urma să mai desbatem în seminarul de sociologie, i-am amintit de o fericită idee a d-sale, enunțată în prelegerea inaugurală ca și în programul de activitate elaborat și publicat la Iași. Și anume, facerea de monografii sociologice, prin cercetarea directă a vieții sociale concrete. Urmarea a fost că am fost autorizat să lucrez într'un seminar special, cu colaborarea studenților care ar fi dorit să participe la o astfel de cercetare, planul unei monografii rurale. Străduințele noastre au dus la un plan foarte general, întemeiat pe concepția sociologică a profesorului. Anul următor 1923/1924 am reluat problema planului de monografie spre a-l desăvârși și completa cu chestionarele speciale necesare cercetării fiecărui grup de chestiuni. Am pregătit chiar mergerea la țară și verificarea planului nostru de teren. Imprejurările însă ne-au împiedicat chiar în ultimul moment să plecăm. Ceiace nu ne-a descurajat. În cursul anului școlar 1924 și 1925 am revăzut planul nostru, am mai pregătit unele chestionare, am constituit echipa care trebuia să meargă pe teren, am pus la cale chestiunile practice

D. GUSTI, în 1920
când este transferat la Universitatea din București.

de ședere în sat, și de Duminică Tomii (1915) am fost tot grupul de 12 persoane, firește cu profesorul nostru în frunte, în satul Goicea Mare, din Județul Dolj.

110 Timp de o săptămână am îndreptat străduințele în culegerea datelor specificate în planul nostru, luând contact cu sătenii, cercetându-le gospodăriile, vizitând școala, biserica, primăria, dând o șezătoare, cu prilejul căreia prof. Gusti a fost proclamat cetățean de onoare al comunei Goicea Mare, primind și o diplomă care consfințește această hotărâre a Consiliului Comunal. (În acest volum se găsesc reproduse diplomele sale de cetățean de onoare din 8 sate).

Cu cât entuziasm, mi-aduc aminte, discutam la întoarcere, rezultatele acestei prime încercări de cunoaștere sistematică a satelor noastre, cercetare care a luat mai apoi desvoltarea impunătoare și programatică de astăzi. În 1926 am mers pentru o vreme mai îndelungată și cu o echipă mai numeroasă în comuna Rușefu, Județul Brăila. Experiența noastră creștea și ne dădea tot mai multă încredere în proiectele și străduințele noastre.

Metoda și planul s'au desăvârșit cu fiecare contact nou cu satele, așa încât s'a ajuns ca cercetarea monografică să fie o adevărată întreprindere de studii, cu specialiști reputați și destul de costisitoare. Rezultatele ca și semnificația ei compensau însă, meritul mare al prof. Gusti, declanșând această acțiune, pregătind elementele de studiu indispensabile și antrenând pe unii din cei mai reputați cercetători, fiind acum unanim recunoscut.

Această activitate a trezit destul interes și în străinătate. Cei câțiva bursieri ai Fundației Rockefeller veniți în România spre a se iniția în metoda românească de cercetare sociologică a satelor, sunt o dovadă elecventă. Unii au arătat în scris experiența și achizițiile de ordin științific, în publicații de specialitate străine. Dar despre monografie se va găsi în cuprinsul acestui volum omagial un studiu mult mai amănunțit și mai instructiv. Am ținut a arăta aici numai originile legate de spiritul și activitatea multiformă și înnoitoare a prof. Gusti, fapt care a determinat și alegerea sa ca membru corespondent în 1918 și activ în 1919 al Academiei Române, al cărei plan de reorganizare și de activitate viitoare l-a schițat în cuvântarea sa de recepție din ședința dela 10 Iunie 1923.

Paralel cu această muncă științifică și didactică se desfășură, prin Institutul Social Român, un program de variate cercetări sociale, de informare și de educație politică, de studii și relații internaționale, de organizare și de reformă socială, cum nu s'a mai cunoscut de mult în România. Institutul însuși devine o pepinieră de oameni politici cu serioasă pregătire doctrinară și științifică. Insuși președintele, cu toată neutralitatea ce și-a impus-o îndelungă vreme, a fost prins în mrejele acțiunii practice de pasiunea sa pentru fapte și realizări pozitive, după ce fusese în două rânduri Decan al Facultății de Litere și Filosofie din București.

Imi va fi iertat că mărturisesc, poate prematur, împrejurările intrării d-lui Gusti ca ministru al Instrucției Publice în guvernele țărănești din 1932-1933, împrejurări pe care le-am cunoscut direct.

Prin formația sa spirituală, exprimată așa de bine de formula unei filo-

sofii critic-realiste, prof. Gusti s'a manifestat dela început ca adeptul unei ideologii politice și sociale înaintate. Simpatii și legături strânse de prietenie avea de mult mai ales în partidul național-țărănesc, care-l solicitase în nenumărate rânduri să devină membru.

În ziua când s'a încredințat d-lui Vaida Voevod, în 1932, formarea guvernului, prof. Gusti primi dela un bun prieten, personaj important în partidul național-țărănesc și intim al d-lui Vaida, propunerea să accepte a fi ministru de Externe. Ezitând din diferite motive, amână răspunsul definitiv până a doua zi, iar la răspunsul negativ, i se propuse atunci, în legătură cu preferințele sale, ministerul Instrucției. Deși i s'a părut mai acceptabilă această propunere, deoarece privea un domeniu al vieții publice de care se ocupase mai de aproape și pentru care elaborase chiar anumite planuri de reorganizare și reformă, tratativele și ezitățile sale au durat câteva zile. Martor al tuturor acestor frământări, determinate de sim'ul de răspundere al unui om străin de scăderile politicianismului obișnuit, atunci mi-am dat seama de ce ar putea face o mână de oameni sinceri, corecți, idealști și hotărâți, dar perfect de acord și deplin solidari în acțiunea lor precisă și totuși liberă în cadrul unui program bine definit și înțelept coordonat în prealabil. Numai așa s'ar putea realiza cu toată autoritatea, energia și promptitudinea îndreptările și transformările necesare.

Trăiesc, reamintindu-mi, clipa emoționată când prof. Gusti a comunicat d-lui Vaida acceptarea sa, în localul Societății de Radiodifuziune, al cărei președinte era, și unde primul ministru venise spre a comunica țării, pe undele văzduhului, programul său de guvernare, și când d. Vaida a dat ordin d-lui Buteanu, șeful său de Cabinet, să pregătească decretul regal de numire a d. Gusti ca ministru de Instrucție și Culte. Despre ce a încercat și a putut realiza ca ministru al Instrucției se va vorbi mai departe de alții.

Înainte însă de a schița opera științifică a prof. Gusti, socot necesar să amintesc, oricât de scurt, participarea sa la o serie de activități și instituții a căror orientare s'a resimțit de intervenția d-sale. Astfel, numit președinte la C. A. M. din momentul înființării ei, d-sa a căutat timp de trei ani și mai bine, până la intrarea sa în guvernul Vaida, ajutat de directorul general prof. Ștefan Stănescu, să dea o organizare modernă acestei întreprinderi, atât din punct de vedere industrial și comercial, prin reforma contabilității și înnoirea mijloacelor tehnice de producție, cât și din punct de vedere social. Cu înțelegerea largă pe care o avea pentru problemele vieții colective, d-sa s'a interesat în mod special și a sprijinit din suflet străduințele ce se făceau spre a se asigura salariaților acestei întreprinderi a Statului condițiile cele mai favorabile cu putință, în convingerea că Statul, adică întreprinderile lui, trebuie să dea cele dintâiu exemplul practicării sincere și integrale a unei adevărate politici sociale. Astfel încât s'a creat o instituție model, a cărei organizare și funcționare prosperă a inspirat și inspiră și astăzi cea mai desăvârșită încredere străinătații. O acțiune susținută și binefăcătoare a fost începută deasemenea grație stăruinței d-sale pentru crearea de biblioteci și de cooperative pe lângă

toate centrele de cultură a tutunului, făcându-se chiar un regulament privitor la „Biblioteca cultivatorului de tutun”. Din primii ani peste 800 de biblioteci, din cele 1000 câte sunt necesare spre a se găsi în fiecare comună cultivatoare câte o bibliotecă, au fost înființate.

Datorită autorității și reputației d-sale de organizator, a fost însărcinat și cu președinția Societății de Radiodifuziune, căreia i-a dat cel mai lămurat avânt și cea mai mare eficacitate, atât administrativ cât și artistic, creind tradiția unui program superior, bogat și variat, care să corespundă diversității gusturilor și nevoilor spirituale ale tuturor categoriilor sociale. Așa, din străduința d-sale s'a înființat studioul și orchestra, Universitatea Radio cu ora școlarilor, programul pentru sate, ora muncitorimei, și de aceia pe bună dreptate d. Gusti poate fi considerat drept creatorul radiului național sub forma sa modernă.

Cam în același timp prof. Gusti a fost chemat să prezideze și Consiliul Superior al Cooperației, unde a căutat să introducă același spirit de civilizație rânduială și de fecund idealism, pe care le întâlnim în toate țările înaintate la această mișcare populară de progres social. O îndreptare începuse să se resimtă îmbucurător, înlesnită și sprijinită mai ales de legea foarte bună dată acestei mișcări de un mare cooperativist, fostul ministru prof. I. Răducanu, ajutat de cel mai de seamă teoretician al cooperației, prof. Gr. Mladenatz.

În calitate de Decan al Facultății de Litere și Filosofie din București, a pus bazele *Oficiului Universitar*, despre care se poate găsi o scurtă dare de seamă în volumul „Sociologia Militans”, și ale unei cooperative studențești, care a funcționat până de curând, îngrijind în același timp, pentru orientarea studenției, de publicarea unei „Călăuze a studentului”, care, cu oarecare vicisitudini, a continuat să mai apară încă puțină vreme.

Demnitatea de ministru l-a despărțit pe d. Gusti pentru o bucată de vreme de toate aceste activități, pe care prezența sa la postul de comandă le însușea și învia, fixându-le în rosturile lor adevărate, după cum a dovedit-o deopotrivă: prezidarea lucrărilor întâiului recensământ științific, de după război, al populației României; participarea d-sale la organizarea pavilioanelor române dela diferitele expoziții internaționale, făcute, în ultimul timp; înființarea școalei de auxiliare sociale, condusă de d-na Dr. Mănuilă; iar sub ochii noștri, activitatea desfășurată de Fundația Culturală Principele Carol, a cărei operă, dela venirea d-lui Gusti în fruntea ei, înseamnă o adevărată străduință de renaștere și o nouă orientare în domeniul răspândirii culturii în marea masă a țărânilor noastre. Vom nota aici numai ideea întemeierii de universități țărânești, ideea care l-a preocupat în mod serios încă din momentul numirii d-sale ca director al Casei Culturii Poporului, înființată prin lege în 1921, când a și elaborat un întreg program în această materie, dar care nu va putea fi serios pus în aplicare decât în ziua în care un guvern și-l va însuși în mod hotărât și va pune toate mijloacele materiale necesare la dispoziție¹⁾. Întreprinderea e

¹⁾ Vezi „Sociologia Militans”, pag. 442-450; apoi „Un an de activitate la Ministerul

prea grandioasă ca să se poată realiza cu mijloace obișnuite și să rămână pur simbolică sau simplu administrativă și biurocratică.

* * *

Toată strădania amintită până aici și străbătută de un spirit superior și înalt își găsește desigur izvorul și explicarea în sufletul și în gândirea profesorului Gusti, în personalitatea lui ce se definește și întregeste prin opera sa științifică sau mai exact prin sensul acestei opere. Aici însă nu vom da decât liniile generale, largi, ale concepției sale filosofice, etice și sociologice, și numai cu scopul și în măsura în care ele ar putea contribui la conturarea cât mai obiectivă, dar și cât mai fidelă a profilului acestei figuri proeminente a vieții noastre spirituale și culturale, căreia noi discipolii, prietenii și colaboratorii cari l-am cunoscut mai deaproape, l-am iubit și-l înconjurăm de tot respectul și devotamentul nostru, ne-am hotărât să-i închinăm acest omagiu sincer de admirație și de nemijlocită venerație la împlinirea a douăzeci și cinci de ani de activitate universitară.

Pregătirea sa serioasă și enciclopedică, metoda sa de cercetare sistematică, i-au înlesnit profesorului Gusti formarea unei concepții critic-realiste despre lume și viață, „o filosofie sintetică-critică a realității” despre care vorbește în „profesiunea de credință academică” făcută cu ocazia inaugurării cursului său de istoria filosofiei grecești, etică și sociologie dela Universitatea din Iași.

Având norocul să petreacă anii studenției și formării sale spirituale, zece ani de muncă, dar și de desfătare intelectuală, estetică și morală, într'unul din centrele cele mai de seamă ale culturai contemporane și să lucreze cu câțiva din profesorii cei mai renumiți ai gândirii filosofice și științifice, d. Gusti și-a putut orienta de timpuriu pașii în direcția unei munci constructive și a elaborării unui sistem și a unei concepții originale, mai ales în domeniul științelor sociale, așa după cum le întâlnim schițate în primul său studiu de acest gen, sub titlul „Sozialwissenschaften, Soziologie, Politik und Ethik. Prolegomena zu einem System ihrer Einheit”. Aceleași gânduri le găsim reluate în prelegerea inaugurală a cursului său dela Iași, dezvoltate în cursurile ținute la Iași și la București, în studiile publicate în revista „Arhiva pentru știința și reforma socială” și reunite în volumul *Sociologia Militans*, precum și în prima din cele două conferințe ținute la Sorbona în Februarie 1935. Pe baza tuturor acestor date vom înfățișa sumar felul său de a gândi și principiile ce constituiesc temeiul credințelor și acțiunii sale.

În ceea ce privește concepția sa filosofică, trebuie să notăm și subliniem dela început, după cum am amintit-o în treacăt și mai sus, că ea este *critic-realistă*. Plecând dela constatarea că „în disciplinele filosofice tendința riguros științifică este tot așa de accentuată ca și tendința filosofică în științele particulare” și că „știința și filosofia contemporane se află într'un raport de intimă reciprocitate, filosofia împrumutând dela științe baza experienței pen-

Instrucțiunei, Cultelor și Artelor, 1932-1933, mai ales Partea II, Doctrina, și Partea III, Realizări; deasemenea „Căminul Cultural”, An. II, N-rele 3 și 5, 1936.

tru a da apoi științelor particulare prelucrarea principiilor și a problemelor generale și comune", d. Gusti se declară pentru o concepție realistă a filosofiei. „Nu aparțin nici unei școale filosofice, sunt pentru o filosofie științifică, declară d-sa, pentru o filosofie *critică-realistă*, adică pentru o filosofie sintetică-critică a realității, a realității analizate de științele particulare" (Sociologia Militans, p. 28).

Însă cum realitatea are două fețe, una *natura*, alta *societatea*, vom avea respectiv: o filosofie teoretică, întemeiată pe științele naturale și o filosofie practică, a științelor sociale. Și prof Gusti își mărturisește categoric simpatia pentru filosofia practică, o filosofie eminamente socială, pentru desvoltarea și afirmarea căreia vedea deschis un câmp mult mai larg și mai fermecător. Astfel, în prelegerea inaugurală a activității sale academice, d-sa spunea: „Vă mărturisesc însă că eu nu privesc în istoria filosofiei grecești, cu toată importanța ei, materia care să dea nota caracteristică a catedrei. Această notă este dată de Etică și Sociologie, pe care aș dori să le numesc, printr'un cuvânt, *filosofie practică*".

Domeniul filosofiei practice este însă mult mai cuprinzător. El îmbrățișează în primul rând *realitatea socială*; apoi procesul de *cunoaștere* al acestei realități, fie analitic-cauzal, formând obiectul științelor sociale particulare, fie sintetic-cauzal, formând obiectul Sociologiei, ambele științe sociale explicative; în fine, procesul de *apreciere*, al judecăților de valoare, ce constituiesc obiectul științelor sociale normative, Etica și Politica. Toate aceste discipline formează „o serie riguros logică, fiecare știință dintre ele este o consecință logică a celor care o precedează, după cum fiecare știință care o precedează, este ipoteza metodologică a celei ce urmează" (p. 38). Iar „secretul acestei perfecte continuități logice" ni-l dă ipoteza fundamentală filosofică a sistemului, anume *identificarea realității sociale cu voința*.

După câteva considerații generale introductive prin care ne atrage atenția asupra faptului că „realitatea socială are însușiri specifice care o fac să se deosebiască principial de realitatea naturală, fiind compusă din fapte vii și nu din lucruri moarte, fiind o realizare de unificare conștientă, imediată și actuală a elementelor active și conștiente care o alcătuiesc" și, mai departe, că „această realitate este refractară unor soluții simple, căci este complexă, se prezintă sub diferite aspecte, este variabilă în timp și variată în spațiu și este rezultanta unui număr infinit de elemente" (p. 8), d. Gusti spune următoarele:

„Esența realității sociale este, aceasta trebuie spus de la început, *voința socială*. În toate manifestările sociale, în activitatea economică, morală, în faptele politice, în obiceiurile juridice, ca și în obiceiurile religioase, *elementul primordial și inițial, care dă acestor manifestări pecetea socială, este voința socială*, căci nu se întâmplă nimic prin aceste manifestări care să nu isvorască din relațiile, acțiunile și reacțiile dintre indivizi. Voința este *principiul de unire* al acestor manifestări sociale, voința dă tuturor ideilor și sentimentelor

putere de realizare socială. De aceia se poate spune: *ideile și sentimentele sunt simple motive ale voinței*" (pag. 32).

Reluând o formulare mai veche a d-sale despre natura vieții sociale, d. Gusti afirmă, într'o comunicare făcută la Congresul internațional de Sociologie dela Bruxelles (1935), următoarele: „O unitate socială ne apare ca o totalitate de relații, acțiuni și reacțiuni ale membrilor cari o compun, toate forme ale activității omenești, expresii deci ale voinței. Simpatia activă și creatoare ce realizează apropierea și tovărășia oamenilor și îi leagă într'o unitate strânsă de relații întreținute, determină nu numai o simțire comună, dar produce și o acțiune comună, *voința*. Importanța ei este și mai mare datorită faptului că este o forță care, în mare parte, se determină pe sine însăși, este adică autonomă. *Voința este singura forță originală și relativ independentă în mediul cosmic, ea este condiția determinantă a organizației sociale, este un element esențial al unității sociale, fără care nu se poate concepe societatea. Și pentru că numai voința realizează „sub imboldul simpatiei, unitatea socială reală, ea este esența societății”*. (Sociologie Românească, Nr. 6, Iunie 1936, pag. 3-4).

Deasemenea, într'o conferință făcută la Sorbona (Ianuarie 1935), d-sa spune: „Realitatea unităților sociale se bazează pe fenomene de voință; afirmarea voinței sociale este fundamentul existenței oricărei unități, deoarece forța voinței o pune în mișcare, în relație cu alte unități pentru ca, în sfârșit, în urma a diferite procese sociale să poată lua naștere unități sociale din ce în ce mai complexe și superioare. Voința este esența vieții sociale, astfel încât, după situația și acțiunea forțelor voinței sociale, realitatea socială ia forma de opoziție, de luptă, de echilibru, de concurență, de organizare, de subordonare, de supraordonare sau de coordonare... Realitatea socială constituie o totalitate de viață unitară, adică o unitate socială, având ca justificare voința socială". (La monographie et l'action monographique en Roumanie, pag. 15-17).

Întreprinzând o analiză psihologică a voinței și a funcționării ei, prof. Gusti ajunge la concluzia că în deosebi „caracterul social de activitate al voinței este datorit constituției ei intime psihice. Sociale sunt mai întâiu afectele fundamentale care determină voința la acțiune socială". Și aici, d-sa descoperă că cele trei afecte tipice, elemente inseparabile ale conștiinței de sine ce definește în mod special pe om și-l fac toate împreună o ființă socială, sunt *iubirea de sine, simpatia și religiozitatea*. Cu acest prilej d. Gusti enunță una din ideile cardinale ale sistemului său, *apriorismul social*: „Omul este social prin însăși structura sa sufletească, chiar mai înainte de o asociație reală. Individul, cu alte cuvinte, nu este social pentru că trăiește în societate, ci pentru că societatea trăiește în individ. Individul este sociabil nu prin instinct dobândit prin experiență, ci în afară de orice experiență, prin însăși constituția sa sufletească". (Sociologia unităților sociale în „Sociologie Românească", Nr. 3, pag. 3).

În acelaș timp însă d-sa ține să atragă atenția că „omul izolat nu formează societatea, și prin urmare faptul social fundamental, care constituie cel dintâiu element al oricărei societăți, nu este individul, ci *tovărășia* întemeiată pe simpatie, simpatie care nu se realizează ca fapt decât în prezența altor semenii, în *tovărășie*”.

Revenind la analiza voinței, trebuie relevată observația prof. Gusti că puterea de socializare a voinței, caracterul ei social, nu se datorește numai faptului că afectele fundamentale care o determină sunt de natură socială, ci și caracterului ei *dinamic, teleologic*, deoarece „voința este un principiu dinamic pus în slujba anumitor scopuri. Orice voință se îndreaptă către un scop și este determinată cauzal de el”. Iar scopurile la rândul lor sunt condiționate social — religios, economic, național, politic — și sunt solidare între ele, făcând parte dintr-un sistem de scopuri și valori — acel „imperiu social al scopurilor” — ce se referă la diferite unități sociale și epoci istorice. De asemenea mijloacele pentru realizarea scopurilor sunt tot de natură socială, așa încât „voința este un factor de socializare neîntreruptă și socializează tot ce cade în cuprinsul ei”.

„Voința socială este, din punctul de vedere formal, o unitate; din punctul de vedere real, un tot viețuitor. Unei unități îi aparține în mod necesar logic o pluralitate, unui tot îi aparțin părți. Caracterul uman și structura voluntară a unității sociale îi atacă însă dela început natura omogenă și o desface într-o seamă de elemente componente. Faptul elementar al vieții sociale, unitatea socială, se desface la rândul ei în interior în mai multe elemente funcționale.

Structura voluntară dă unității sociale un continuu imbold spre activitate, spre desfășurare de voință. Iar caracterul uman determină supunerea acestei activități în slujba satisfacerii nevoilor omenești. Unitatea socială apare în consecință ca o activitate pusă în slujba necesităților de viață ale membrilor ei”. În chipul acesta se explică existența diferitelor manifestări sociale, clasate de autor în două grupe de câte două și formând astfel o categorie de manifestări *constitutive* și o altă categorie de manifestări *regulative* sau *organizatoare*, a căror acțiune este însă condiționată în același timp *natural* și *social*.

„Elementele funcționale ireductibile ale oricărei vieți sociale omenești sunt așa dar o unitate socială întemeiată pe simpatie, depunând prin voința socială două activități *constitutive*, care desfac unitatea dintâiu și provoacă alte două activități, *regulative*, deci în total patru activități: *economice, spirituale, etico-juridice* și *administrativ-politic*, condiționate *cosmologic, biologic, psihologic* și *istoric*”. (Sociologia Unităților Sociale, în „Sociologie Românească”, Nr. 5).

Nu e locul aici să intrăm mai mult în detaliile unei concepții maiestrit eșafodate și admirabil încheigate, ci ne vom mulțumi numai să relevăm caracterizarea ei de către autorul însuși: „Toate acestea constituiesc sistemul unei

a. VLĂDESCU RĂCOASA:

Științe sociale, care are ca obiect cunoașterea integrală a realității sociale....
un sistem de sociologie dotat cu un caracter logic-formal, rezultat al 'unei
lungi experiențe științifice" (La monographie et l'action monogr., pag. 17
et 20). Sistemul însă e ceva mai cuprinzător, nu e numai sociologic ci, în mod
necesar aproape, e și etic și politic. Căci realitatea socială, privită ca viață
legată de o finalitate, se găsește într-o continuă transformare, fie tinzând să
realizeze imperativele idealului social de care se ocupă etica, fie căutând să
aplice anumite mijloace de realizare a valorilor sociale și ale idealului etic,
ceea ce constituie obiectul politicii. Voința socială poate fi înțeleasă și privită
ca fapt, ca ceva devenit sau fenomen, ori ca proces, ca ceva care devine. „Sta-
rea-fenomen a voinței sociale este obiectul științelor sociale și al Sociologiei,
procesul de dezvoltare a voinței sociale este obiectul Politicii și Eticei. Știin-
țele sociale și Sociologia se ocupă cu cunoașterea cauzală a voinței sociale ca
fapt, fenomen. Politica și Etica se ocupă cu valorizarea voinței sociale ca o
activitate, proces de manifestare, în vederea aprecierii scopurilor ei" (p. 33.
Sociologia Militans). În chipul acesta se ajunge a se considera faptul de rea-
lizare a actualității sociale drept „principiul care determină desfășurarea cu
necesitate dialectică a continuității logice a științelor sociale, a sociologiei, a
politicii și a eticei". (Idem, p. 38).

O importanță deosebită capătă toate aceste considerații, atunci când au-
torul proclamă: „Voința socială, ca motivare a existenței, relațiilor și proce-
selor unităților sociale, nu este o construcție arbitrară a spiritului. Ea poate
fi oricând descoperită și precis caracterizată prin raportarea manifestărilor —
economice, spirituale, politice și juridice — la ansamblul cadrelor — cosmolo-
gic, biologic, psihic și istoric, — ceea ce constituie legea paralelismului socio-
logic" (Sociologia monografică, în Soc. Militans, pag. 45), „Caracterizarea
voinței sociale se face prin: 1. cercetarea paralelismului manifestărilor pe sub-
unități, precum și prin stabilirea paralelismelor dintre manifestări și împreju-
rările cadrelor condiționante, pentru fiecare din aceste subunități; 2. degajarea
tipurilor de corelații între manifestări, precum și a tipurilor de corelații din-
tre acestea și cadre; 3. determinarea distanțelor sociale dintre grupuri, a re-
lațiilor dintre ele și a felului în care se integrează în întregul social" (idem,
pag. 46).

Datorită tuturor acestor confruntări, stabiliri de paralelisme și corelații,
determinări de relații și distanțe, se poate vorbi de posibilitatea unei previzi-
uni sociologice, temei al politicii și al aspirațiilor etice. „Pe baza paralelis-
mului sociologic astfel înțeles se pot stabili *tendențele de evoluție* în cadrul
ansamblului unităților sociale. Așa bunăoară, constatările monografice ale ra-
porturilor dintre cadre (putințe, virtualități) și manifestări (actualizări, reali-
zări) ale unui sat, regiuni ori oraș indică tendințele posibile de dezvoltare ale
realității sociale" (idem p. 46).

Aici intervin deci considerații hotărâtoare de ordin metodologic și în această
privință originalitatea și însemnătatea gândirii prof. Gusti capătă și mai mult

relief. Veneratul decan al sociologilor francezi, d. *Gaston Richard*, vorbind despre metoda prof. Gusti, în contribuția sa din acest volum intitulată „*La méthode sociologique en Roumanie, l'oeuvre du prof. Gusti*”, remarcă: „Soarta instituțiilor poate fi cunoscută prin anticipație în măsura în care este cu puțință a compara nevoile, adică viața socială a indivizilor cu valorile subiective și sociale destinate să le satisfacă. Când valorile nu dau satisfacție nevoilor se poate induce că instituția va pieri dacă nu se lărgeste cadrul. Aceasta-i fecunditatea pe care discipolii d-lui Gusti o așteaptă dela metoda monografică.

Valoarea explicativă a unei metode astfel definite, unde cadrul psihologic, adică interacțiunea dintre individ și mediul social, vine să se încadreze singur în cele trei cadre concentrice supuse din ce în ce mai mult determinismului, această valoare este cu neputință de negat” (p. 406).

Dar, metoda monografică, care este una din piesele principale ale sistemului sociologic al d-lui Gusti, un element complementar al concepției sale de filosofie socială, vine să dea sociologiei tocmai ceea ce-i lipsea, *legătura directă cu faptele*, împrumutând ea însăși un fundament sociologic. Cu ajutorul acestor metode, sociologia devine o știință de observație directă, câștigă o orientare sigură spre realizarea ei ca știință. „Sociologia este știința realității sociale; realitatea socială se prezintă sub forma de unități concrete, multiple și complexe, răspândite pretutindeni, cu variații depinzând de timp și loc. Nu-i deci cu puțință să o posedăm științific, limitându-ne la studii de cabinet sau la lectura bibliografiilor; ea trebuie examinată direct în toată profunzimea și în toate detaliile. Dar acest mijloc ne este dat de investigațiile monografice” (pag. 22, *La monographie*). Iar strânsa legătură dintre monografie și sistem este exprimată de autor astfel: „Noutatea cercetărilor monografice întreprinse de noi nu consistă atât în contactul direct cu realitatea — deoarece ea este întrebuințată și aiurea decât în România și pe o scară mare, — cât în posibilitățile ce le oferă un sistem de sociologie care, fără să prejudicieze cu nimic realitatea, asigură din contra examinarea ei sistematică și integrală” (idem, p. 22).

D. Traian Herseni, într-o expunere mai amănunțită asupra „Sistemului de sociologie, etică și politică, al d-lui Gusti” (Arhiva an. XI, pag. 215 și an. XIII, pag. 232), relevă deasemenea: „Sistemul d-lui prof. Gusti este profund realist. Soluțiile sale de cadre și manifestări sunt pur formale, specificarea lor nu vine decât dela realitate. Intemeiați pe acest sistem, știm dinainte că o societate desfășură activități economice sau spirituale, dar nu știm care. Știm deasemenea că ea are în mod necesar legături cu natura sau viața biologică, dar nu le cunoaștem în particularitățile lor. Monografiile decurg ca o necesitate logică din sistem, iar sistemul va fi cadrul formal, indicând problemele pentru orice cercetare directă”.

Metoda însă ca mijloc de cunoaștere nu este indicată numai de obiect, ci și de subiect. „Cunoașterea științifică nu se poate sprijini nici numai pe puterea raționamentului, nici numai pe acumularea de date; ea exprimă un ra-

port între subiect și obiect, o inteligență îndreptată în afară și o realitate transpusă în categoriile rațiunii". De aici explicația celor șapte reguli ale metodei de observație sociologică pe care le stabilește autorul, atât în studiul său „Sociologia monografică știință a realității sociale”, cât și în conferința ținută la Sorbona „La monographie sociologique en Roumanie”, reguli care sunt formulate astfel: 1. Observația trebuie să fie sinceră și obiectivă; 2. ea trebuie să fie exactă, adică pătrunzătoare și completă, îmbrățișând toate detaliile în varietatea lor; 3. să fie verificată și controlată; 4. să fie colectivă; 5. să fie informată și preparată; 6. să fie intuitivă; 7. în fine, ca o desăvârșire necesară și o utilizare cu adevărat științifică a faptelor observate, să fie completată prin comparație. Socotesc neapărat util a atrage în deosebi atenția asupra celei de a șasea reguli, privitoare la *intuiția obiectivă*, care constituie o trăsătură caracteristică a concepției prof. Gusti. Observația fiind „o efortare lăuntrică, ea este o sesizare, o stăpânire și o pătrundere în interiorul obiectului. Datorită ei, sociologia reușește să pătrundă, în deosebire de științele naturii, chiar în interiorul realității, întrucât viața socială este de aceeași esență cu ființa cercetătorului și este dotată cu un înțeles obiectiv pe care îl putem surprinde și explica. Ea este obiectivă în același timp, pentru că *intuiția sociologică*, prin posibilitatea pe care o are de a desvălui simpatetic, prin trăire sau pe cale intelectuală, sensul și natura intimă a fenomenelor sociale, nu deformează și nu schimbă întru nimic realitatea socială. Astfel cercetarea sociologică apare ca o pătrundere activă în ființa realității, o scormonire de sensuri și o transpunere creatoare a realității în termenii și operațiile de lămurire ale științei” (p. 79).

Fenomenologia își găsește aici, după cum vedem, întregul său ecou. Și în chipul acesta se ajunge la o cunoaștere integrală și amănunțită a realității, ceea ce constituie misiunea științifică a monografiei: „monografia are de îndeplinit cunoașterea integrală a realității sociale în esență, manifestările și condițiile ei de viață, dela formele concrete și fragmentare până la cele mai abstracte și universale” (p. 80, Sociologia Militans; p. 32 La Monographie).

Dar cunoștința cauzală a realității devine la rândul ei o cauză de creare a unei realități noi. Căci, „intelectul, în lupta aprigă și fără odihnă de a se orienta în lumea aceasta, se afirmă prin două funcțiuni fundamentale: el nu se mărginește numai de a cunoaște, ci și de a aprecia lucrurile și faptele. Viața fiecărui om este un întreg sistem de atitudini, de aprobări și desaprobări, de dorințe și repulsiuni. A fi om de știință, creștin, simbolist, om politic, înseamnă a fi subiect al unui astfel de sistem de atitudini” (Sociol. Mil., p. 9). Judecățile de valoare, determinând atitudinile, fac legătura dintre cunoștința cauzală și voința teleologică și asigură trecerea dela teorie la practică, dela ideie la ideal. „Dacă cunoștința se transformă în voință datorită judecăților de valoare, apoi aceleași judecăți de valoare execută voința, transformând-o în acțiune practică. Teoria și practica stau într'un raport de strânsă solidaritate. Teoria socială creiază din nou, în mod intelectual, o faptură reală; ea este o recapitulare intelectuală a practicei și o practică socială virtuală. Iar practica

socială este o teorie aplicată, creind în mod real, de fapt, creația intelectuală, dând astfel naștere unei noi realități sociale" (p. 10). Cum însă scopul este anticiparea reprezentativă a unui rezultat de obținut prin acțiune, practica socială, ca realizare de scopuri, nu se poate face decât printr'o serie de mijloace. Astfel încât, „în procesul social, efectul precedează cauza, adică mijlocul, și nu cauza precedează efectul, ca în cauzalitatea fizică. Așa dar, datorită raportului dintre mijloc și scop — raport specific practicei sociale, — *în teoria socială cauzalitatea este finală și finalitatea este cauzală*" (p. 11, Sociol. Milit.).

În legătură cu această notă caracteristică a gândirii profesorului Gusti, d. Duprat observă, în considerațiile sale despre „La finalité sociologique" cu care colaborează la volumul de „Mélanges Gusti": „Institutul Social Român, de sub direcțiunea întemeietorului și a conducătorului său eminent, ridică cu hotărâre (în comunicările făcute la congresele internaționale de sociologie la care a participat) chestiunea finalității naturale în Sociologie și o rezolvă cu precizie. Pe când atâția *scientiști* pretind a elimina orice considerație asupra scopurilor vieții sociale, d. Gusti și discipolii săi nu ezită a arăta cum psihismul omenesc comportă în mod necesar tendințe, volițiuni colective și individuale de care nu se poate face abstracție, chiar când e vorba de formele cele mai elementare ale activității sociale. La Institutul Social Român se ține seamă de această voință de a trăi și de a acționa într'un sens determinat care caracterizează grupurile organizate în vederea funcțiunilor primordiale de apărare și a funcțiunilor superioare, interdependente (după cum indică însuși termenul de *funcțiuni*) în activități sociale din ce în ce mai complicate. Institutul social român și întemeietorul, conducătorul său, prof. Gusti au înțeles dela început valoarea și importanța finalității sociologice și atitudinea lor față de această problemă centrală a sociologiei merită recunoștința noastră".

În concluziile ultime la care ajunge d. Gusti în sistemul său ni se pare că se definește în modul cel mai clar semnificația deosebită a concepției sale ca expresie a însăși personalității sale. „Cunoștința realității — regulatorul voinței, pe care o slujește prin adevăr, — fără voință, devine pasivitate contemplativă, este neputincioasă, dă naștere scepticismului voinței care lasă totul în suspensie.

Voința — motor al cunoștinței și încoronarea ei necesară, — fără cunoștință, devine o forță oarbă și anarhică, dă naștere scepticismului gândirii, adică obscurantismului. Amândouă împreună, *cunoștința voluntaristă și voința intelectualizată*, înseamnă triumful vieții sociale asupra existenței vegetative. A cunoaște ceiace voiești, a voi ceiace cunoști, iată formula... Cunoașterea necesității nu distruge, ci eliberează și lărgeste acțiunea" (p. 10, Soc. Mil.).

În aceste fraze se rezumă convingerile și credințele și se oglindește firea întregii personalități a prof. Gusti. În ele găsim formularea științifică și sintetică a elementelor ce alcătuiesc și definesc personalitatea sa de om, egal de pasionat pentru știință și pentru faptă și profund convins de necesitatea solidarității dintre gândire și acțiune, ca termeni ai dualității cunoștință-voință,

teorie-practică, ideie-ideal. În slujba acestor convingeri și credințe au fost în același timp puse calități intrinseci și virtuți a căror eficiență n'a putut-o anula niciun defect. O inteligență vie, disciplinată de o muncă sistematică și întemeiată pe o putere de intuiție remarcabilă, element al unei sensibilități aproape excesive, i-a înlesnit totdeauna o vedere clară, pătrunzătoare și realistă a lucrurilor și totodată însușirea unei bogate și variate culturi, serioase și solide. În studiul său privitor la monografie se întâlnește un pasagiu care este o admirabilă contribuție autobiografică, atunci când descrie procesul de intuiție sociologică ce-i este proprie: „gândirea se obiectivează, eul vede din afara lui în interiorul ființelor și lucrurilor, le înțelege și judecă, făcând abstracție de propria sa persoană și de sentimentele proprii, sesizează natura exactă a lucrurilor printr'o înțelegere directă sub unghiul intern al unui spirit sociologic informat și conștient de rostul total și superior al cercetării” (Idem, p. 79).

Numai datorită acestor însușiri ne putem explica dealtfel cu adevărat logica și arhitectonica concepției sale despre viață și despre realitatea socială, a căror înfățișare armonioasă reiese limpede din studiile sale principale. Cu spiritul său critic de analiză minuțioasă, întregit de acel dar evident de sinteză ce stă la temelia cugetării sale, dânsul a izbutit, sesizând și precizând toate trăsăturile tipice și esențiale, să le contopească, într'un tot și să ne dea viziunea unitară a tuturor forțelor ce agită lumea socială, explică și asigură evoluția ei.

Și îndreptat către acțiune, acestor calități, care au trasat și luminat drumul pașilor săi, stabilind în acest scop și un program de realizări și reforme sociale, li s'au adaus, ca o garanție de fecunditate și de fericită reușită, nu numai cele trei afecte fundamentale despre care dânsul vorbește că însoțesc neapărat conștiința de sine a omului și-l fac să devină o personalitate, ci și o bunătate nativă, o generozitate naturală, respectul sincer al demnității, libertății și personalității altuia, încrederea într'un ideal superior uman și social. Ele, toate aceste elemente ale ființei sale, ne-au strâns și ne țin alături de dânsul pe atâția, cu temperamente și convingeri diferite, cu pregătire și tendințe variate.

Căci prof. Gusti ne-a învățat că realitatea, odată cunoscută, se cere corectată și orientată în sensul unui ideal uman superior. Viața n'are un scop în sine, în simpla sa trăire, sensul ei adevărat uman i-l dă norma supremă etică, idealul. „Viața singură, ca o constatare existențială, nu oferă o rațiune de a fi. A trăi este un mijloc pentru o viață îndeosebi calificată. Existența n'are alt scop decât ca instrument al unui alt scop decât ea însăși. Și tocmai valoarea acestui scop face și justificarea vieții” (p. 11, Sociol. Militans).

„Cunoștința cauzală a realității devine la rândul ei o cauză de creare a unei realități noi, conform valorii supreme care este idealul”. (Idem p. 12). Ce este însă idealul? D. Gusti ne spune: „Dacă prin ideie înțelegem cunoștința realității, așa cum este, apoi idealul este o ideie perfectă a ceea ce trebuie să fie. Căci, ca să putem influența asupra realului, trebuie să credem în eficacitatea acțiunii, iar această credință nu poate să ne-o dea decât știința socială,

ideia. Conceptul de ideal social însemnând o realitate socială viitoare, care să servească de model realității sociale actuale, își împrumută materia de la realitatea societății însăși. Idealul nu este însă o pură afacere a inimei, ci are o justificare rațională izvorită din contactul cu realul. *Idealul este o idee experimentală maximală; el este un omagiu adus realității, forța supremă a realității, realitatea realității.*

Idealul fără idee este fără vlagă, anemic, încălzind fără a lumina; ideea fără ideal este neputincioasă, fără putere creatoare, luminând fără a încălzi". (Idem, p. 11).

Și care este atunci idealul care ni se impune în mod necesar sociologic? Este ideea de *personalitate*, care-i valoarea supremă etică. „Formarea personalității este sensul însuși al vieții sociale... Cea mai înaltă datorie etică a cuiva este să devie o personalitate. Cea mai înaltă datorie etică a cuiva care este o personalitate e să o afirme, să o desfășure. Toate unitățile sociale, orice voință, trebuiesc să devină o personalitate, căci *pot* deveni o personalitate prin actualizarea maximală a elementelor virtuale, de natură individuală și socială, ale ideii de persoană". (Idem p. 12 și 36).

Urmarea? „Prin desfășurarea și afirmarea personalității se crează toată scara valorilor culturale. De gradul dezvoltării personalităților atarnă și gradul unei culturi. Scopurile și valorile sociale, naționale și umanitare, cu categoriile lor sufletești, economice, politice și juridice găsesc întemeierea lor ultimă, legitimitatea lor ultimă în ideea personalității și a culturai. *Valoarea personalității și valoarea culturii* (care porcede din valoarea personală) sunt valori etice absolute. Ideii personalității și ideii culturii trebuie să se supună deci toate valorile și scopurile voinței, toate valorile și scopurile politice" (idem).

Cât privește realizarea lor practică, ea este condiționată de organizarea politică și mai ales de felul în care este aplicată ideea de *dreptate*, norma fundamentală și cea mai înaltă valoare etică, pentru că servește ideii personalității și ideii culturii, căci *fără dreptate nu se poate dezvolta nici o personalitate, nicio cultură...* Cum însă în viața practică socială scopurile și valorile voinței sunt departe de a se conforma normei dreptății și ideilor personalității și culturii, este de o neapărată nevoie o educație, o formare a voinței în aceste direcții" (p. 37). Și aceasta nu se poate înfăptui mai sigur decât printr-o reorganizare a vieții colective, prin reforma socială. „Din ideea personalității, ca cel mai înalt scop al vieții sociale, reiese concepția unei societăți noi și fundamental regenerate, către care trebuie să năzuiască societatea actuală... Reforma socială, fiind mișcare către ideal, stă în funcție de personalitate... Numai realizarea idealului social, care este personalitatea, va aduce recunoașterea adevăratei fraternități, adică înălțarea solidară a tuturor și nu înjosirea și scăderea unora, — a adevăratei libertăți, adică subordonarea voinței a scopului individual binelui obștesc, între care nu încap opoziție, — și a adevăratei egalități, adică respectarea fiecăruia ca reprezentant al demnității umane" (p. 15). Astfel,

reforma socială se înfățișează ca „acordul sintetic stabilit între realitate, ideie și ideal”.

Și intrând în precizarea elementelor ce constituiesc cu adevărat o reformă serioasă, d. Gusti spune: „O reformă socială integrală trebuie să cuprindă două clase mari de reforme — fiecare clasă cuprinzând alte două subclase. — care stau în cea mai strânsă legătură între ele, și anume, în primul rând reforme sufletești (culturale) și economice, și apoi reforme politice și juridice... O nouă conștiință (socializarea și eticizarea culturii), o nouă repartitie a muncii și bogăției — deci o schimbare economică și a spiritelor, — tind să se consolideze printr'o deplasare de forțe politice și prin transformarea regimului politic (socializarea puterii publice) și printr'un drept nou (socializarea dreptului) —, iată elementele, care construite în mod științific, devin germenii fermentatori ai unei reforme sociale... Și reforma socială, astfel înțeleasă, nu exclude revoluția, după cum o revoluție nu exclude reforma socială...” (p. 14).

Cât privește dreptatea, ca normă sau criteriu de judecată a tuturor manifestărilor sociale și a valorii civilizațiilor, ea nu este altceva decât „armonia scopurilor sociale, naționale și umanitare. Scopul social să nu contrazică scopul național, scopul național să nu contrazică pe cel umanitar, după cum și dimpotrivă: scopul umanitar să nu contrazică pe cel național, scopul național să nu contrazică pe cel social” (p. 35). În chipul acesta numai se întrezărește posibilitatea realizării unei umanități depline, a unei societăți superioare: „Societatea ideală trebuie să fie compusă din personalități, ea trebuie să fie o aristocrație democratică și o democrație aristocratică, — o democrație de supra-omni, cum o numește Shaw, — în care să domnească acrația — în sensul lipsei de exploatare de orice natură, nu a lipsei de autoritate — și sociocrația, adică socializarea democrației, bazată pe personalitate: *personalitate autonomă în societatea autonomă, societate autonomă în națiune autonomă, națiune autonomă în societatea națiunilor*” (p. 16). Căci „adevăratele scopuri naționale, sociale ori umanitare, nu se contrazic niciodată, ele formează totdeauna o armonie completă, ele sunt adică *drepte*” (p. 35).

Cu aceste credințe și pe baza unui astfel de program și-a început activitatea și a pășit la acțiune socială profesorul Gusti. În domeniul științific și al învățământului, gândurile sale inițiale au fost într'o foarte largă măsură realizate. Științele sociale au astăzi în învățământul românesc, nu numai universitar, ci și secundar, un loc important și de cinste, datorită stăruințelor și acțiunii d-sale, iar ideea unei Facultăți de Științe sociale, al cărei plan de organizare este ingenios schițat în introducerea lucrării *Sociologia Militans*, nu este departe de împlinire.

Știința socială românească la rândul ei a căpătat o dezvoltare prodigioasă și poartă, în cea mai mare parte, marca gândirii sale, răspândită generos și susținută fără răgaz de forța luminată a convingerilor, optimismului și spiritului său de organizare. Seminariile universitare, conduse de d-sa, au fost și sunt minunate pepiniere de pregătire sociologică; Institutul Social Român o adevărată

centrală de informație și colaborare științifică între reprezentanții diferitelor domenii sociale și, prin sucursalele sale, a tuturor regiunilor țării; revistele *Arhiva pentru Știința și Reforma socială și Sociologie românească* sunt oglinda și tribuna eforturilor creatoare ale celor mai active energii. Pretutindeni gândirea magistrului e prezentă, inspiră și însuflețește, așa că pe bună dreptate s'a putut vorbi de o școală, pe care nu numai elevii profesorului o afirmă, dar și alții o recunosc și mai ales străinătatea. Astfel un tânăr bursier al lui Social Science Research Council, d. Ph. G. Moseley, fost într-o cercetare de studii în România, în cursul anului 1935, o mărturisise în *The Sociological Review* din April 1936. Deasemenea d. *Max Sylvius Handman*, profesor la Universitatea Ann Arbor din Michigan, și care a fost într-o călătorie de studii în țara noastră, ne scrie, raliindu-se foarte cordial la sărbătorirea profesorului Gusti:

„Atât personal cât și din punct de vedere științific am avut de multe ori ocaziunea de a simți că opera prof. Gusti a îmbogățit câmpul științei sociale cu un material de a cărui valoare ne dăm acum foarte puțin seama și a cărui importanță va fi mai mare pentru știința socială pe măsură ce vom fi în stare a-l privi în perspectivă. Ceeace a fost de cel mai mare interes pentru mine e posibilitatea pe care o dau cercetările profesorului Gusti de a răspunde de pe acum la chestiuni ridicate de două situațiuni sociale importante. Una este sociologia vieții țărănești și cealaltă este organizarea unei comunități a cărei populație este în cea mai mare parte țărănească. O a treia problemă primește și ea un oarecare răspuns, și anume problema naturii și structurii unei regiuni marginase de cultură, așa după cum s'au putut vedea exemple în Basarabia și Transilvania, datorită cercetărilor întreprinse de zelul științific al profesorului Gusti și al grupului său de credincioși adepți și discipoli”.

O caracterizare justificată a gândirii prof. Gusti o întâlnim într'un studiu foarte sugestiv al d-lui Georgiade, intitulat „Desvoltarea gândirii sociale românești” și publicat într'o serie de articole în ziarul „Adevărul”. După ce notează că d. Gusti este „cel d'întăiu gânditor român, care a preconizat încă din primul său an de profesorat la Universitatea din Iași înlocuirea spiritului individualist în gândirea socială românească cu un spirit nou de cercetare colectivă și obiectivă a fenomenului social” și că este „un inovator și un răscolitor al inerției românești în materie de gândire socială...”, un gânditor social, animat mult mai mult decât predecesorii săi de un robust și optimist spirit de cercetare și creațiune pozitivă de noi drumuri și perspective în studierea fenomenului românesc”, dânsul încheie: „Gândirea socială românească de origine filosofică, în desvoltarea sa din a doua jumătate a sec. XIX-lea până 'n prezent, s'ar putea spune că s'a manifestat sub mai multe forme, care ar putea fi caracterizate astfel: I. o *gândire socială de natură lirică*, ce și-a găsit o expresiune artistică în unele poezii și articole politice ale poetului filosof M. Eminescu; II. o *gândire socială de natură critică*, exprimată de ideologia incisivă și formalistă a lui Titu Maiorescu; III. o *gândire socială de natură filosofică*, exprimată de ideologia tradiționalistă a lui C. Rădulescu-Motru; IV. și în

sfârșit o *gândire socială de natură științifică*, exprimată teoretic și practic în studiile și cercetările de sociologie experimentală românească ale profesorului Gusti.

Progresul dezvoltării gândirii sociale românești de structură filosofică este prin urmare mai mult decât evident. El subsumează deci, pentru a încheia: o *fază lirică-romantică* (M. Eminescu), o *fază de critică negativă* (T. Maiorescu), o *fază de critică pozitivă* (raționalismul tradiționalist al lui C. Rădulescu-Motru) și în sfârșit o *fază de construcție științifică* (realismul experimental al lui D. Gusti)" (*Adevărul* din 17 și 18 Ianuarie 1935).

În viața practică socială, politică, culturală și economică, la care prof. Gusti este chemat din ce în ce mai stăruitor să participe, dânsul a știut să impună totdeauna acțiunilor sale aceiași grijă de adevăr, aceleași înalte preocupări etice, întreagă pasiunea omului încrezător în puterea voinței luminate și a valorii creațiilor ei. Politice se consacră în măsura în care ea se întemeiază pe știință și realitate și servește un ideal social și național superior; culturii și răspândirii sale în mase i-a acordat îndeosebi devotamentul și energia sa, pregătind condițiile cele mai favorabile și cadre capabile să asigure dezvoltarea ei fecundă și transformatoare.

Cei douăzeci și cinci de ani de binecuvântată activitate științifică, didactică și organizatoare sunt una din cele mai prețioase contribuții la afirmarea culturii și civilizației românești, a personalității noastre ca națiune conștientă, autonomă și creatoare. Ei sunt deasemenea o cheazășie de cea ce mai putem aștepta încă de la energia luminată și activă a profesorului Gusti, ce se găsește în plină putere de creație.